

Davanje povijesnog pregleda pokušaja direktno-demokratskog organiziranja političkog, ekonomskog i društvenog života nemoguće je bez osvrta na anarhizam, budući da su se upravo u okviru anarhističkoga pokreta i razvile ideje društva organiziranoga u vidu sustava federativno povezanih radničkih udruženja ustrojenih na načelima direktne demokracije (pri čemu je bitno naglasiti i to da je direktno-demokratski vid organiziranja moguće, osim na radno mjesto, primijeniti i na druga područja: stanovanje, školstvo, zdravstvo, kulturu itd.). Nažalost, anarhizam se još uvijek shvaća kao sinonim za nered i nasilje, međutim, taj pojam jednostavno označava drugačiji način organiziranja od onoga na kojega smo navikli, način organiziranja bez vlasti i s osnovicom u načelu jednakosti koja bi postojala na svim razinama: političkoj (što znači da bi svi imali mogućnost ravnopravnog sudjelovanja u donošenju odluka koje ih se direktno tiču), ekonomskoj (što znači da bi svi imali pravo na jednak udio pri raspodjeli proizvoda njihovoga rada, pri čemu ne bi bilo privatnog vlasništva već bi proizvodi rada bili zajednički) i društvenoj (što znači da bi svi bili imali jednaka prava bez obzira na spol, rod, etnicitet, rasu, seksualnu orijentaciju....). Istupajući protiv odnosa vladari-oni kojima se vlada vlasti i izrabljivanja, anarhisti pružaju otpor državi čija je uloga nametanje volje povlaštene manjine izrabljivanoj većini, kao i kapitalističkom sistemu koji se temlji na izrabljivanju radništva radi profita povlaštene, buržajske manjine. Smatrajući da ljudi mogu samostalno organizirati vlastiti život, proizvodnju i raspodjelu proizvoda potrebnih za zadovoljavanje njihovih potreba i bez podvrgavanja nečijem autoritetu i direktivama, anarhisti predlažu upravo direktno-demokratski vid organiziranja zbog čega je povijest pokušaja uspostave direktno-demokratskog ustroja društvenog života nerazdruživo povezana s anarhističkim idejama. U ovom kratkom prikazu nije se moguće posvetiti svim primjerima koji pokazuju da su se još od antike, preko srednjeg vijeka, pa sve do novijega doba, ljudi nastojali slobodno i samostalno organizirati i slobodno i samostalno upravljati vlastitim životima bez pokoravanja autoritetu vladara. Umjesto toga, u ovom tekstu se nalazi nekoliko ključnih primjera borbe za slobodu i jednakost: Pariška komuna, sovjeti i tvornički komiteti u Ruskoj revoluciji između februara i oktobra 1917., Makhnova Ukrajina, talijanski tvornički savjeti 1919/20. godine, Španjolska revolucija 1936.-1939. i napokon, nešto suvremeniji pokušaj kao što je uspješna borba španjolskih brodogradilišnih radnika protiv zatvaranja brodogradilišta u španjolskome Puerto Realu 1987. Premda se direktno-demokratskom načinu organiziranja često prigovara da je neprikladan kada se pokuša primijeniti na velik broj ljudi, primjeri o kojima će biti govora opovrgavaju te prigovore. Svakako se nije radilo o organiziranju malog broja ljudi i njihovo je direktno-demokratsko organiziranje bilo uspješno, a ako u nečemu treba tražiti razloge neuspjeha stabiliziranja i trajnog ustanovljenja direktne demokracije, onda to nije u njezinoj manjkavosti, nego u represivnom djelovanju državnog aparata i u pokušajima autoritarnih skupina da podčine direktno-demokratska tijela svojim etatistički i centralistički orijentiranim interesima.

Premda su se ideje o životu bez vladara pojavile već u antici, primjerice kod stoika Zenona koji je „suprotstavljao svoju koncepciju slobodne zajednice bez vlade Platonovoj državi-Utopiji. Odbacivao je svemoćnost Države, njezine intervencije i vladavinu i proklamirao je suverenost moralnog zakona pojedinca – primjećujući da, premda nužan instinkt samoodržanja čovjeka vodi egoizmu, priroda tome pribavlja korektiv, dajući čovjeku drugi instinkt – onaj društvenosti. Kada ljudi budu dovoljno razumni za to da slijede svoje prirodne instinkte, ujediniti će se bez obzira na sve granice i stvoriti Kozmos. Neće biti potrebe za sudovima ili policijom, neće biti hramova niti javnog obožavanja, neće biti upotrebe novca – a slobodni će darovi doći na mjesto razmjene“ [1]. Međutim, o snažnijem razvoju direktno-demokratskog organiziranja zapravo nije

moгуće govoriti prije snaжnijeg razvoja anarhističkoga pokreta koji se dogodio u 19. stoljeću[2], odnosno prije pojave ključnih anarhističkih mislioca (Proudhona, Bakunjina, Kropotkina), pri čemu su direktno-demokratska načela prvi put masovnije primijenjena onda kada su anarhističke ideje ušle u područje sindikalističke borbe, odnosno kada se razvio anarhosindikalizam. Devetnaesto stoljeće obilježeno je snaжnim rastom industrije, a zajedno s time i porastom broja onih kojima su radničke nadnice dostajale tek za puko preživljavanje, dok su radni uvjeti bili krajnje nepovoljni. Polako su se razvijali sindikati, usmjereni na zadobivanje poboljšanja za radničku klasu: za bolje radne uvjete, više plaće, kraće radno vrijeme... ali ubrzo se uz sindikalizam počinju vezivati anarhističke ideje čime se razvijaju anarhosindikati, odnosno borbene, radničke, direktno-demokratski ustrojene organizacije koje se kao svojom metodom služe direktnom akcijom (štrajkom, okupacijom radnog mjesta, sabotажom...) čiji bi vrhunac bio generalni štrajk i nakon toga bi uslijedila potpuna reorganizacija ekonomskog, političkog i društvenog života, odnosno dokidanje države i kapitalističkog sistema i njihova zamjena federativno povezanim, direktno-demokratski ustrojenim udruženjima radnika i radnica. Naime, anarhosindikalisti su smatrali trenutna poboljšanja radničkoga položaja važnima, ali istovremeno su držali da treba ukinuti sam onaj sustav koji uopće dozvoljava izrabljivanje većine u korist povlaštene manjine, sustav čiji je ekonomski vid kapitalizam, a politički vid država. Upravo su anarhosindikalističke ideje o slobodnom udruživanju radnika i radnica u anarhosindikate kao organizacije koje pretpostavljaju odsustvo svake hijerarhije, jednakost i autonomiju svih članova i članica, kao i pravo i mogućnost baš svih članova i članica da sudjeluju u organizaciji političkog, ekonomskog i društvenog života, u donošenju i provođenju odluka o onim pitanjima i problemima koji ih se direktno tiču, snaжno utjecale na ono što je poznato pod imenom Pariška komuna. Pariška komuna iz 1871. godine bila je važan pokušaj da se u praksi provedu iz anarhizma potekle ideje direktno-demokratskog organiziranja.

Pariška komuna (1871.)

Kada je 1870. godine Francuska izgubila rat vođen s Pruskom, ljudi su time bili izrazito nezadovoljni i kada se pruska vojska ozbiljno približila Parizu, oko 384 000 nezadovoljnih stanovnika Pariza pridružilo se Nacionalnoj gardi kako bi uspjeli obraniti grad. Budući da se nezadovoljno stanovništvo time zapravo naoružalo, francuska je vlada pobjegla u Versailles i tamo s Prusima ustanovila mir, a ne bi li ponovno zagospodarila Parizom, u ožujku 1871. godine, vlada je poslala svoje trupe koje su trebale preuzeti kontrolu nad Nacionalnom gardom. Međutim, vojnici su se suprotstavili svojem zapovjedništvu, ne želeći krenuti protiv pariškog stanovništva i 18. ožujka 1871. bilježi se kao početak Pariške komune čiji je život trajao 73 dana. [3] U Parizu su radnici inače bili pod snaжnim utjecajem Proudhonovih anarhističkih ideja, što se očitovalo i u načinu na koji je stanovništvo preuzelo upravljanje Parizom. Ukinute su stajaća vojska i policija, a „javne zgrade, crkve i kuće bogataša“[4] su dane „na korištenje brojnim političkim 'klubovima' i komitetima koji su nicali.“[5] Također, kako piše Marx u tekstu Građanski rat u Francuskoj, izvedena je eksproprijacija crkvene imovine, a svećenstvo više nije imalo pristup školama koje su napokon postale otvorene i pristupačne svima, tj. obrazovanje je za sve postalo besplatno. Komuna nije bila za parlamentarizam, već su se, zagovarajući direktno-demokratski vid organiziranja i uviđajući neučinkovitost i korumpiranost parlamentarnog sustava kojim se samo odlučuje tko će svakih nekoliko godina izrabljivanju podvrgavati radništvo, komunari odlučili za to da javnu službu obavljaju izabrani delegati. Ti su

delegati, tj. municipalni vijećnici, bili birani univerzalnim pravom glasa u gradskim okruzima. Bili su pod imperativnim mandatom, što znači da su bili odgovorni i u svakom trenutku smjenjivi, pripadali su radništvu i za obavljanje javne službe dobivali su plaću jednaku plaći ostalih radnika i radnica. Isto je važno i za sudske službenike. [6] Parizom je upravljalo njegovo stanovništvo, bez pokoravanja ičijem autoritetu. Direktno-demokratsko organiziranje pokazalo se u tome učinkovitim što pokazuje i podatak o uspješnom pretvaranju brojnih tvornica u kooperative. Razlog propasti Pariške komune svakako nije bila nefunkcionalnost direktne demokracije. Razlozi su bili drugačiji. Gradu su čitavo vrijeme prijetile vladine trupe, zbog čega su stanovnici tako opkoljenog grada imali ozbiljnih problema s hranom i na taj način oslabljeni komunari teško su odolijevali opsadi vladinih trupa koje su u svibnju uspjele ući u grad i Pariška komuna ugušena je u krvi.

Ruska revolucija, *Makhnova* Ukrajina i Kronstadt (1917.-1921.)

Početak Ruske revolucije dogodio se u veljači 1917. godine i to nemirima koji su krenuli od žena, radnica u tekstilnoj industriji, a vrlo su se brzo proširili Petrogradom. Zapravo, revolucija je spontano krenula u masama, a ne toliko kao posljedica boljševičkoga agitiranja. Premda u Rusiji nije bilo snažnog anarhosindikalizma kakav je postojao, primjerice, u Francuskoj, premda ruski anarhosindikalistički pokret u Rusiji nije bio toliko snažan koliko u romanskim zemljama (iako su Rusiji u velikom broju gradova postojale anarhističke grupe koje su distribuirale svoje novine i širile ideje direktno-demokratskog organiziranja), radništvo je, takoreći, spontano oformilo direktno-demokratska tijela, odnosno sovjete i tvorničke komitete čime je preuzelo kontrolu i upravljanje na svojim radnim mjestima. Idejom radničke kontrole, radnici i radnice u praksu su zapravo počeli provoditi upravo direktno-demokratske ideje, u čemu su im ruski anarhosindikalisti uvelike pomagali [7]. Takav vid organiziranja ipak nije dugo potrajao, za što je bio zaslužan Lenjin koji je shvatio da su među radništvom prisutne anarhističke direktno-demokratske ideje, pa ih je neko vrijeme čak do određene mjere koristio, primjerice u Aprilskim tezama, ipak pažljivo ispod njih skrivajući vlastiti centralizam i etatizam. Međutim, došavši na vlast, njegov etatizam i centralizam izlaze na vidjelo i on direktno-demokratske sovjete već rano 1918. godine počinje podređivati partijskom autoritetu. Direktno-demokratske ideje su neko vrijeme ipak zaživjele u Ukrajini kamo su ih sa sobom donijeli anarhisti koji su se tamo sklonili od boljševičkih progona. Riječ je o organiziranju seljaka u Ukrajini na području od oko sedam milijuna stanovnika sa središtem u Guljai-polju. [8] Ukrajinski zemljoradnici koje je predvodio anarhist Nestor Makhno, porijeklom iz seljačke obitelji, zbacuju režim kojega im nameću austrijska i njemačka vojska, nakon čega su se seljaci, zemljoradnici samostalno organizirali u federativno povezane radne sovjete. Direktno-demokratskim načelima ustrojenom životu stalnu prijetnju je predstavljala s jedne strane Bijela armija (imala je potporu SAD-a, Velike Britanije i Francuske), a s druge strane Crvena armija pod vodstvom Trockog. Premda je Trocki od Makhna i anarhističke partizanske vojske (vojske preko koje se u bitki borio „Nabat, konfederacija anarhističkih organizacija“ [9], osnovana u jesen 1918.) tražio pomoć u borbi protiv Bijele armije, nakon što je ta armija poražena, Trocki je eliminirao sve istaknutije ljude Makhnove vojske, čime je došao kraj direktno-demokratskom ukrajinskom organiziranju, a sam je Makhno bio prisiljen emigrirati u Pariz. Posljednje nastojanje u borbi za slobodu, posljednji pokušaj radnika da uspostave vlastitu kontrolu, premda nije bio sveukupno anarhistički (iako je u bilo anarhista kao pojedinaca) dogodio se 1921. godine kada su se u veljači, izmoreni

neimaštinom i boljševičkim terorom, ponovno pobunili petrogradski radnici. Štrajkašima su se kao potpora pridružili mornari iz obližnje pomorske baze, tvrđave Kronstadt. Na pobunu su Lenjin i Trocki odgovorili vojnom silom i Crvena je armija u ožujku 1921. porazila kronstadtske pobunjenike. Zanimljivo je da je u veljači te iste 1921. godine umro i ruski anarhist Petar Kropotkin na čiji su pogreb došle tisuće ljudi noseći crne, anarhističke zastave s porukama: „Gdje je autoritet, nema slobode“ [10] i „Oslobođenje radničke klase zadatak je samih radnika!“[11]. Budući da su anarhisti, zalažući se za radničku kontrolu bez podvrgavanja nekom izvanjskom autoritetu, svojim direktno-demokratskim idejama, predstavljali opasnost za boljševički režim, nakon gušenja ukrajinskog anarhističkog pokreta i njegovih direktno-demokratskih sovjeta i nakon sloma kronstadtske pobune, počinje sve intenzivnije hapšenje i zatvaranje anarhista i dolazi do kraja ruskog anarhizma, a s njime i do sloma ideje o mogućnosti direktno-demokratskog organiziranja u Rusiji. I opet, kao i u slučaju Pariške komune, direktna demokracija doživjela je neuspjeh, ali nikako zbog toga što bi bila neučinkovita, nego zbog interesa centralističke i etatističke opcije koja se u gušenju emancipacijskog potencijala direktno-demokratskih ideja nije oklijevala poslužiti vojnom silom.

Talijanski tvornički sovjeti (1918.-1921.)

Ruska revolucija i njezine ideje doprle su i do talijanskoga radništva. U Italiji su radnici, posebno metalurški radnici industrijski razvijenoga sjevera, nastojali uspostaviti tvorničke sovjete, pri čemu je u tome nastojanju sudjelovao velik broj radnika, čak njih 500 000. Godine 1919. FIOM (Talijanska federacija metalurških radnika) uspjela je izboriti ugovor kojim se omogućavaju tzv. „interne komisije“ unutar tvornica. FIOM je „ta radnička predstavnička tijela pokušala pretvoriti u tvorničke savjete“[12]. U ovom je razdoblju (poznatijem pod nazivom Biennio rosso ili dvije crvene godine) jačao anarhistički pokret u Italiji, pa je USI (Unija talijanskih sindikalista) imala brojno članstvo od čak oko 800 000 članova, dok je Talijanska anarhistička unija imala oko 20 000 članova. Anarhisti su radnike poticali na okupaciju radnih mjesta i podupirali su radnike u njihovim zahtjevima. Međutim, na militantnost radnika vlast je odgovorila pokušajem da „interne komisije“, odnosno izborena radnička predstavnička tijela, izbaciti s radnih mjesta, na što su metalurški radnici u Torinu odgovorili okupacijom tvornica. Štrajk se proširio na Pijemont, ali i na lučke radnike u Genovi, dok željeznički radnici iz Pize i Firenze nisu htjeli prema Torinu prevoziti vojsku koja je trebala ugušiti štrajk[13]. Međutim, reformistički sindikat CGL je, pregovarajući s poslodavcima, iznevjerio radnike i interne komisije izbačene su s radnih mjesta. Država je nastavila smanjivati radničke plaće i uslijed nepovoljnih radnih uvjeta masovni štrajkovi nastavili su se u jesen i obuhvatili su „inženjerske tvornice, željeznički i cestovni promet, a seljaci su zauzimali zemlju“ [14]. Ipak, kao i ranije, reformistički sindikati, CGL i PSI izdali su štrajkaše i revolucionarne težnje radništva kojem je nastavio pomagati jedino USI. Reformistički sindikati naveli su radnike na to da povjeruju lažnim obećanjima države da će, prekinu li okupaciju, u tvornicama ipak postojati radnička kontrola. Međutim, kada su radnici doista prekinuli okupaciju tvornica, ne samo da obećana radnička kontrola nije ustanovljena, nego su i članovi USI-ja bili uhićeni i zatvoreni. Nakon svega, kada je Italija krenula prema fašizmu, postupno je došlo do pacificiranja zahtjeva talijanske radničke klase.

Španjolska revolucija (1936.-1939.)

Španjolska revolucija je do sada najznačajniji primjer praktične primjene direktno-demokratskog organiziranja. U Španjolskoj je još 1868. godine, Bakunjinov pristalica Giuseppe Fanelli osnovao sekciju Internacionale (Međunarodnog udruženja radnika i radnica) i od tada se, pa sve do 1936. godine, godine anarhističke revolucije u Španjolskoj, anarhizam širio kako među seljaštvom, tako i među industrijskim radnicima. Najveći dio zemlje u Španjolskoj pripadao je veleposjednicima, čak 67 % iako su oni su sačinjavali svega 2 % populacije. Dio zemlje držali su manji zemljoposjednici, a zapošljavali su nadničare i bezemljaše. Veoma malo zemlje imali su seljaci, a njih je bilo oko 5 000 000 [15]. Kao i nadničari i bezemljaši, živjeli su u iznimno teškim ekonomskim uvjetima, a u ništa boljem ekonomskom položaju nisu se nalazili niti industrijski radnici. Industrija je bila u razvoju, ponajviše u Kataloniji s Barcelonom kao glavnim gradom i samim srcem španjolske industrije. Katalonija je ujedno bila i glavno anarhističko uporište, a industrijski su radnici u to vrijeme prihvatili anarhosindikalističke ideje koje se nisu ograničavale na zahtjeve reformističkih sindikata za poboljšanjem radničkoga položaja, već su zagovarale revoluciju, odnosno ukidanje kapitalističkoga sistema koji je uzrokovao teške uvjete u kojima se radništvo i nalazilo. Do 1936. godine, anarhosindikatski CNT (Confederación Nacional del Trabajo - Nacionalna konfederacija rada) brojao oko 2 000 000 članova diljem zemlje što je zaista puno kada se uzme u obzir da je osnovan 1911. godine. Od svojega osnivanja, CNT je organizirao čitav niz štrajkova i svojim je idejama radničkog i seljačkog preuzimanja sredstava za proizvodnju i zemlje, dobio podršku i radništva i seljaštva među kojima su se kroz sve te godine snažne anarhističke borbe za pomoć radnicima i seljacima, proširile anarhističke ideje direktno-demokratskog organiziranja. Osim u Kataloniji, CNT je bio iznimno utjecajan i u Andaluziji, ali i u još nekim španjolskim pokrajinama: Galiciji, Asturiji i Lavante-u, a osim u Barceloni, gradovi u kojima je imao jak utjecaj bili su Madrid i Zaragoza [16]. Kada se 1936., kao odgovor na fašistički državni udar pod Francovim vodstvom, revolucija zakotrljala, radnici i seljaci bili su spremni za praktičnu primjenu tog vida organiziranja. Kolektivizacija je provedena i na selu, ali i u gradovima, odnosno industriji. Prema pisanju Eddie Conlona u tekstu Španjolski građanski rat – anarhizam u akciji, u Barceloni je kolektivizirano oko 3 000 poduzeća, a u čitavoj su Kataloniji javnim poduzećima upravljali radnički komiteti. Conlon navodi popis koji to najbolje pokazuje, popis kojega je sastavio svjedok tih događaja, Burnett Bolloten u knjizi *The Grand Camouflage*: „Željeznicu, tramvaje i autobuse, vozila taxija i brodove, elektroprivredu i rasvjetu, plinovod i vodovod, popravke i izradu automobila, mlinove i tvornice cementa, proizvodnju tekstila i papira, elektronske i kemijske komplekse, tvornice za proizvodnju staklenih boca i parfumerije, plantaže hrane i pivnice konfiscirali su ili kontrolirali radnički (sic!) komiteti, što je u oba slučaja imalo isto značenje za vlasnike.“ Nastavlja: „Kina i kazališta, novine i tiskare, trgovine i hoteli, ekskluzivni restorani i barovi bili su, također, preuzeti.“ [17] Conlon nastavlja i detaljnijim opisom situacije: „Na svakom radnom mjestu, Skupština radnika je bila osnovna jedinica. Unutar tvornice radnici su birali delegate da ih zastupaju u odlučivanju o svakodnevnim pitanjima. Sve od veće važnosti je moralo ići pred Skupštinu. Odluke je donosio komitet sačinjen od pet do petnaest radnika, koji su birali i upravnika koji je nadgledao svakodnevno funkcioniranje radnih mjesta. Unutar svake industrije postojalo je Industrijsko vijeće u kojem su bili predstavnici dvaju glavnih sindikata (CNT-a i UGT-a) i predstavnici komiteta. Tehničari su također bili u komitetima da bi osigurali tehnički nadzor. Posao Industrijskog vijeća je bio stvaranje ukupnog plana za industriju. Na svim radnim mjestima plaće su izjednačene, a radni uvjeti znatno poboljšani.“ [18] Sve u svemu, kolektivizacija je sa sobom donijela i poboljšanje radnih uvjeta i povećanje proizvodnje. Osim toga, svi su ljudi u Kataloniji imali osiguranu zdravstvenu zaštitu, promijenio se položaj žena koje su postale ravnopravne muškarcima u

milicijama, komitetima i u organiziranju kolektiva, legaliziran je abortus i poduzeto je obrazovanje o kontracepciji. U tome je ogromnu ulogu odigrala ženska anarhistička organizacija Mujeres Libres (Slobodne žene), posvećena obrazovanju i emancipaciji žena. Kolektivizacija je na selu obuhvatila između pet i sedam milijuna ljudi koji su formirali otprilike 2000 kolektiva. Ovako tu dobrovoljnu kolektivizaciju opisuje Conlon: „Obično bi u selu bio sazvan sastanak jer je većina kolektiva bila smještena u selima i svi prisutni bi se složili oko ujedinjavanja svoje zemlje, alata ili životinja. To je onda dodavano na ono što je već oduzeto od veleposjednika. Zemlja je dijeljena na racionalne jedinice i određivane su grupe radnika da rade na njima. Svaka grupa je imala svog delegata koji je zastupao njihove stavove na sastancima kolektiva. Upravni komitet je također bio biran i bio je odgovoran za opće upravljanje kolektivom. Njegova dužnost je bila nadgledanje nabavke materijala, razmjena s drugim pokrajinama, distribucija proizvoda i nužni javni radovi kao što je izgradnja škole. Svaki kolektiv je održavao redovne opće sastanke na kojima su sudjelovali svi članovi kolektiva. Ukoliko se netko nije želio priključiti kolektivu, davano mu je nešto zemlje, ali samo onoliko koliko je mogao obraditi. Nije bilo dopušteno zapošljavanje radnika. Nije samo proizvodnja bila kontrolirana, distribucija je također bila prilagođena potrebama ljudi. U mnogim pokrajinama novac je bio ukinut. Ljudi su odlazili u trgovine kolektiva (češće u crkve koje su bile pretvorene u skladišta) i uzimali što im je trebalo. Ukoliko je bilo nestašica i racionalizacija, ulagan je trud da se svakome osigura podjednak dio. Ipak, bilo je uobičajeno da povećana proizvodnja pod novim sustavom ukine nestašice. Prema poljoprivrednim rokovima, revolucija se dogodila u pravom trenutku. Žitarice kojima je bilo vrijeme žetve i koje su sakupljane i prodavane radi velikog profita nekolicine velikoposjednika sada su bile distribuirane onima kojima su bile potrebne. Doktorima, pekarima, brijačima i drugim uslužnim radnicima, davano je prema potrebama u zamjenu za njihove usluge. Tamo gdje novac nije bio ukinut, uvedene su „obiteljske plaće“ tako da se rad plaćao na bazi potreba, a ne po broju radnih sati. Proizvodnja je znatno povećana. Tehničari i agronomi su pomagali seljacima bolje koristiti zemlju. Upotrijebljene su moderne znanstvene metode tako da su u nekim krajevima prihodi povećani za 50%.“^[19] Međutim, kao i prethodni pokušaji organiziranja društvenog života bez vlasti, ovaj pokušaj nije doživio neuspjeh zbog svoje neučinkovitosti, već zbog izvanjskih uzroka. Revolucija se susretala s mnogim problemima koji se nisu odnosili na učinkovitost kolektivizacije, nego je problem bio obrana od fašističkih trupa, kao i od španjolske Komunističke partije koja je, oslanjajući se na srednji sloj koji je bio protiv kolektivizacije, dobivala na snazi i imala znatnu potporu staljinističkog režima kojem anarhističke tendencije ni u kojem slučaju nisu odgovarale. Fašističkim snagama u Španjolskoj potporu su slale Italija i Njemačka, komunistima u Španjolskoj pomagao je ruski staljinistički režim, a anarhisti su ostali bez adekvatne pomoći u borbi za očuvanje stečevina revolucije protiv ovih kontrarevolucionarnih snaga. Djelovanjem, s jedne strane fašističkog, a s druge strane staljinističkog pritiska, španjolski je pokušaj direktno-demokratskog organiziranja u siječnju 1939. godine slomljen. Nastupilo je vrijeme Francova fašističkog režima, brojni su anarhisti bili prisiljeni emigrirati, većinom u Francusku, dok je djelovanje CNT-a postalo zabranjeno i tako je ostalo sve do 1977., Francove smrti i propasti fašističkoga režima u Španjolskoj.

Borba za brodogradilišta u španjolskome gradu Puerto Real (1987.)

Borba španjolskih brodogradilišnih radnika za spas brodogradilišta u španjolskome Puerto Realu važna je kao suvremeniji primjer koji pokazuje da su direktno-demokratske ideje aktualne, praktično provedive i učinkovite, kao i to da se direktno-demokratski način

organiziranja ne primjenjuje samo na radnim mjestima, nego je učinkovit i na razini čitave zajednice. Borba za spas brodogradilišta u Puerto Realu počela je krajem 1987. godine, nakon što ih je vlada (u kojoj je tada većinu imala PSOE: Partido Socialista Obrero Español – Španjolska socijalistička radnička partija) odlučila zatvoriti. Radnici brodogradilišta zbog toga su krenuli u štrajk i u višemjesečnu borbu koja je na kraju bila uspješna budući da su radnici spasili svoja radna mjesta, a brodogradilišta su dobila posao dolaskom nekoliko brodova na popravak. Konkretni uspjeh radničkih nastojanja bio je sljedeći: „odobreno nam je ranije umirovljenje u 55. godini, pri čemu je mirovina iznosila 100% plaće onih radnika koji su još uvijek radili, a ukoliko se plaće u brodogradilištu u periodu od devet godina nakon odlaska u mirovinu (do 64. godine) povećaju – povećat će se i mirovine. To je bio priličan uspjeh. Također smo postigli rad u smjenama, ako nije bilo dovoljno posla neki radnici bi radili dva mjeseca, a ostali ne bi radili, ali bi svi primali 100% plaće. Poslije dva mjeseca oni koji nisu radili bi zamijenili one koji su radili. Dakle, radilo se u smjenama ovisno o količini posla, ali smo svi dobivali 100% plaće. Brodogradilište i dalje radi i ima puno posla, posebno otkada pravimo brodove s duplim dnom, ekološke brodove, koje su naručile Velika Britanija, Francuska i Španjolska.“ [20] Pobjedu i spas brodogradilišta radnici su izborili metodama preuzetim iz anarhosindikalizma, direktno-demokratskim organiziranjem (organiziranjem radničkih zborova/plenuma koji su se održavali svakog tjedna i na kojima su se donosile sve odluke) i direktnom akcijom (štrajkom, sabotажom, okupacijom radnog mjesta...). Među brodogradilišnim radnicima bio je prisutan utjecaj više sindikata, primjerice, utjecaj su imali UGT (socijalistički sindikat) i CC.OO (komunistički sindikat), ali najutjecajniji je ipak bio anarhosindikat CNT koji naglašava da je svakako ogroman uspjeh u borbi za spas ovih brodogradilišta upravo prihvaćanje metode direktne akcije, kao i uspostava i radničko prihvaćanje direktno-demokratskih struktura. Za vrijeme borbi, svakog utorka su se odigravale direktne akcije, odnosno svakog su utorka kroz šest mjeseci radnici okupirali brodogradilišta između 7h i 15h, postavljane su barikade kao obrana od policijske represije, a svakog četvrtka bi se održavali radnički zborovi/plenumi na kojima su donošene sve odluke i to bez utjecaja bilo kakvih političkih stranaka ili sindikalnih birokrata. Prijedlozi su stavljeni na raspravu, a odluke o njima donosio je isključivo plenum. Na zborovima/plenumima su mogli sudjelovati svi kojih se problem na neki način doticao, dakle, ne samo brodogradilišni radnici, nego i njihove obitelji, prijatelji, susjedi.... Svi su mogli sudjelovati u procesu odlučivanja. Bitno je to da je borbu za spas brodogradilišta podupirala čitava zajednica, što znači da u okupacijama brodogradilišta i blokadama pristupa policiji nisu sudjelovali samo radnici brodogradilišta, nego i ljudi iz lokalne zajednice. Također, organizirale su se i žene brodogradilišnih radnika i organizirale demonstracije potpore, a sudjelovale su i u zajedničkim demonstracijama koje su se događale kada bi se borba iz brodogradilišta nakon okupacija utorcima, preselila na gradske ulice. Niti one nisu bile izuzete iz policijske represije, a preme riječima jedne od njih, policijsko je nasilje bilo vrlo brutalno [21]. No, nakon šest mjeseci borbe, brodogradilište je spašeno. Osim toga, ova je borba kao svoju posljedicu imala još jednu bitnu stvar, a to je podizanje svijesti o činjenici da se direktna akcija i direktno-demokratska organizacija mogu primijeniti i na druge borbe, a ne samo na onu industrijsku. Naime, u Puerto Realu, radništvo brodogradilišta svoju je borbu povezalos borbom „protiv gradnje novih terena za golf, privatizacije groblja i povećanja taksi i poreza“. [22] Kao što to ističe CNT, ovo je iznimno važno jer pokazuje da direktno-demokratski pristup organiziranju učinkovit i kada je riječ o pristupanju različitim pitanjima i praktično primjenjiv i kada se radi o obrazovanju, zdravstvu, kulturi, ekologiji...

* * *

Ovaj kratak i ni u kojem slučaju dovoljno iscrpan pregled nekih od pokušaja uspostave direktno-demokratskih struktura s tendencijom sveobuhvatne reorganizacije politike, ekonomije i društvenog života s temeljem u načelima slobode i jednakosti, ipak je dovoljan za pokazivanje dviju bitnih činjenica. Prva je ta da je pretpostavka prema kojoj se ljudi nisu sposobni samostalno organizirati i slobodno i odgovorno donositi odluke o političkim i ekonomskom uvjetima vlastitog života zapravo lažna i pogoduje državnim strukturama i kapitalističkom sistemu koji joj zahvaljuju svoje preživljavanje. A druga je ta da je pretpostavka o neučinkovitosti direktne demokracije u slučaju organiziranja velikog broja ljudi također lažna. U svakom od ovih slučajeva, direktno-demokratsko organiziranje obuhvaćalo je velik broj ljudi, a u slučaju Španjolske revolucije radilo se o milijunima. Svaki od ovih pokušaja pokazuje da se ljudi mogu samostalno organizirati bez vodstva političara, sindikalne birokracije reformističkih sindikata ili „stručnjaka“ koji paternalistički tvrde da znaju što je za ljude najbolje. Anarhizam, pa onda i anarhosindikalizam pod čijim su se utjecajem direktno-demokratske ideje i proširile među radništvom, naglašava potrebu za raskrinkavanjem dviju navedenih lažnih pretpostavki i za izgradnjom organizacija u kojima bi ljudi zaista mogli sudjelovati u procesu donošenja odluka i time napokon odbaciti naučenu pasivnost na koju ih navikava postojeći sustav koji se danas sastoji od kombinacije liberalno-parlamentarne demokracije i globalnog kapitalizma. U tom kontekstu, poruka ovih primjera bila bi i ona o potrebi za stvaranjem direktno-demokratskih organizacija u različitim područjima ljudskog života: osim u politici i ekonomiji, osim na radnim mjestima (bilo u industriji, bilo u uslužnim djelatnostima), također i u obrazovanju, zdravstvu, kulturi, u rješavanju stambenog pitanja, ali i ona o potrebi za povezivanjem tih organizacija na temelju onoga što im je zajedničko, a to je borba za pravedno društvo!

Bilješke:

[1] P. Kropotkin: Anarchism-Encyclopedia Britannica Article, u: P. Kropotkin: Anarchism: A Collection of Revolutionary Writings; Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 2002., str. 288.

[2] Ponekad se kao primjer direktne demokracije uzima demokracija u gradovima-državama antičke Grčke, međutim, koliko je to neodgovarajuć primjer dovoljno pokazuje činjenica da u političkom životu nisu smjele sudjelovati žene, kao ni stranci, djeca i robovi, nego samo odrasli muškarci Grci.

[3] Ovi podatci i brojevi preuzeti su iz: C. Harper: Anarhija: grafički vodič, Zagreb: Što čitaš?, 2008., str. 68-69.

[4] C. Harper: Anarhija: Grafički vodič, Zagreb: Što čitaš?, 2008., str. 68.

[5] Ibid.

[6] Ovi podatci o municipalni vijećnicima i anti-parlamentarizmu Pariške komune preuzeti su iz: K. Marx: Građanski rat u Francuskoj: s uvodom Friedricha Engelsa, Zagreb: Kultura, 1947.

[7] O svemu ovome je više podataka dostupno u: R. M. Džouns, Fabrički komiteti u Ruskoj revoluciji/ G. P. Maksimov, Sindikalisti u Ruskoj revoluciji, Beograd: Centar za liberterske studije, 2008., kao i u: D. Guérin: Anarhizam: od doktrine do akcije, Zagreb: Naprijed, 1980.

[8] Podatci preuzeti iz: D. Guérin: Anarhizam: od doktrine do akcije, Zagreb: Naprijed, 1980.

- [9] C. Harper: Anarhija: grafički vodič, Zagreb: Što čitaš?, 2008., str. 118.
- [10] Ibid., str. 126.
- [11] Ibid.
- [12] D. Guérin: Anarhizam: od doktrine do akcije, Zagreb: Naprijed, 1980., str. 113.
- [13] Podatci preuzeti iz: Talijanska zauzimanja tvornica: Biennio Rosso (1918.-1921.), <http://anarhizam.hr/povijest/51-talijanska-zauzimanja-tvornica-biennio-rosso-1918-1921>
- [14] Ibid.
- [15] Podatci iz: Eddie Conlon: Španjolski građanski rat- anarhizam u akciji, <http://masa-hr.org/content/eddie-conlon-spanjolski-gradanski-rat>
- [16] Ibid.
- [17] Ibid.
- [18] Ibid.
- [19] Ibid.
- [20] C.N.T.: Anarhosindikalizam u Puerto Realu, u: R. Rocker: Metode anarhosindikalizma/ C.N.T.: Anarhosindikalizam u Puerto Realu, CAS, srpanj 2009., str. 39.
- [21] Opširnije u: C. N. T.: Anarhosindikalizam u Puerto Realu, u: R. Rocker, Metode anarhosindikalizma/ C. N. T., Anarhosindikalizam u Puerto Realu, Centar za anarhističke studije, 2009., str. 45-47.
- [22] Ibid., str. 35.

LITERATURA:

1. E. Conlon: Španjolski građanski rat – anarhizam u akciji (<http://anarhizam.hr/povijest/95-eddie-conlon-panjolski-graanski-rat-anarhizam-u-akcij>)
2. C. N. T.: Anarhosindikalizam u Puerto Realu, u: R. Rocker: Metode anarhosindikalizma/ C.N.T.: Anarhosindikalizam u Puerto Realu, Centar za anarhističke studije, 2009.
3. D. Guérin: Anarhizam: od doktrine do akcije, Zagreb: Naprijed, 1980.
4. C. Harper: Anarhija: grafički vodič, Zagreb: Što čitaš?, 2008.
5. P. Kropotkin: Anarchism-Encyclopedia Britannica Article, u: P. Kropotkin: Anarchism: A Collection of Revolutionary Writings, Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 2002.
6. G. P. Maksimov: Sindikalisti u Ruskoj revoluciji, u: R. M. Džouns, Fabrički komiteti u Ruskoj revoluciji/ G. P. Maksimov, Sindikalisti u Ruskoj revoluciji, Beograd: Centar za libeterske studije, 2008.
7. K. Marx, Građanski rat u Francuskoj: s uvodom Friedricha Engelsa, Zagreb: Kultura, 1947.
8. Talijanska zauzimanja tvornica: Biennio Rosso (1918.-1921.), (<http://anarhizam.hr/povijest/51-talijanska-zauzimanja-tvornica-biennio-rosso-1918-1921>)

Centar za anarhističke studije, studeni 2009.

Napomena: Originalno ime teksta je **IZ POVIJESTI DIREKTNE DEMOKRACIJE: DIREKTNA DEMOKRACIJA I ANARHIZAM.*

Tekst je pisan kao

povijesni pregled ideje direktne demokracije za

Blokadnu kuharicu

studenta Filozofskog fakulteta u Zagrebu, ali je izostavljen zbog promjene koncepta same

Kuharice.